
MEDNARODNI SIMPOZIJ

**JEZIKI, IDENTITETE, PRIPADNOSTI
MED SREDIŠČI IN OBROBJI**

**V POČASTITEV 500. OBLETNICE ROJSTVA
PRIMOŽA TRUBARJA**

LJUBLJANA, 5.–8. JUNIJ 2008

PROGRAM

POVZETKI

MEDNARODNI SIMPOZIJ

**JEZIKI, IDENTITETE, PRIPADNOSTI
MED SREDIŠČI IN OBROBJI
V POČASTITEV 500. OBLETNICE ROJSTVA
PRIMOŽA TRUBARJA**

**PROGRAM
POVZETKI**

**LJUBLJANA
5.– 7. junij 2008**

<i>Častni odbor simpozija</i>	Janez Janša, predsednik Vlade Republike Slovenije dr. Vasko Simoniti, minister za kulturo akad. prof. dr. Boštjan Žekš, predsednik SAZU prof. dr. Oto Luthar, direktor ZRC SAZU
<i>Organizacija</i>	Alenka Koren, Petra Testen
<i>Jezikovni pregled</i>	dr. Helena Dobrovoljc, dr. Mira Miladinović Zalaznik, mag. Martin Pogačar, ddr. Igor Grdina
<i>Oblikovanje</i>	Milojka Žalik Huzjan
<i>Založila</i>	Založba ZRC, ZRC SAZU
<i>Tisk</i>	Littera picta d. o. o., Ljubljana
<i>Naklada</i>	200

Izvedbo simpozija je omogočilo Ministrstvo za kulturo RS.

Slovensko predsedstvo EU 2008
Slovenian Presidency of the EU 2008
La Présidence slovène de l'UE 2008

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

323.1(4)(082)
316.73(4)(082)
811.163.6"15"(082)

MEDNARODNI simpozij Jeziki, identitete, pripadnosti med središči in obrobji v počastitev 500. obletnice rojstva Primoža Trubarja (2008 ; Ljubljana)

Program, povzetki / Mednarodni simpozij Jeziki, identitete, pripadnosti med središči in obrobji v počastitev 500. obletnice rojstva Primoža Trubarja, Ljubljana, 5.-7. junij 2008.
- Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008

ISBN 978-961-254-061-6

1. Jeziki, identitete, pripadnosti med središči in obrobji v počastitev 500. obletnice rojstva Primoža Trubarja
238178560

© 2008, ZRC SAZU in SAZU

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja lastnikov avtorskih pravic (copyrighta).

KAZALO

Uvodna beseda	5
Program.....	7
Povzetki	11

Simpozij **JEZIKI, IDENTITETE, PRIPADNOSTI MED SREDIŠČI IN OBROBJI** (v počastitev 500. obletnice rojstva Primoža Trubarja), ki ga z združenimi močmi organizirata ZRC SAZU IN SAZU, ima namen in nalogo premisliti temeljna vprašanja (samo)razumevanja narodov, etničnih in jezikovnih skupnosti v daljši historični perspektivi. Po drugi strani pa želijo udeleženci ponovno pretresti in aktualizirati tematizacije teh problemskih polj od konca srednjega veka do današnjega časa. Še več, zanimalo nas bo tudi, kako si na podlagi takih in podobnih vprašanj ter njihovih vsakokratnih reartikulacij tlakujemo pot v prihodnost. Poleg tega nameravamo ponovno pretehtati različne vizije, ki so vplivale na strategije preživetja in razvoja posameznih narodov, pa naj gre za sodelovanje, tekmovalstvo ali zanikovanje. Vrsta udeleženk in udeležencev se bo lotila tudi problematike vzpostavljanja ter preseganje avto- in heterostereotipov.

Simpozij se prav tako namerava posvetiti vprašanjem nasprotij med razvojnimi in ohranitvenimi koncepti v življenju narodov ter različnim ravнем identitete posameznika in skupnosti. Med problematiko, ki bo v ospredju pozornosti, je mogoče navesti tudi dolgoročno spreminjanje in razvoj strategij za nacionalno preživetje, po drugi strani pa se želimo posvetiti resnemu premisleku na videz samoumevnih in enkrat za vselej definiranih pojmov (npr. središče in obrobje, identiteta in pripadnost) ter njihovi rabi v različnih obdobjih in na različnih ravneh (nacionalno in regionalno) oziroma v različnih okoljih.

Organizatorji srečanja smo trdno prepričani, da se lahko na ta način najproduktivneje in izrazito delovno poklonimo petstoti obletnici rojstva Primoža Trubarja – očeta slovenske književnosti, ki z umestitvijo na evrske kovance tudi na simbolni ravni dobiva poudarjeno vseevropsko konotacijo in pomen. Poleg tega pa se s tematizacijo vpetosti tega izjemnega moža v širši zgodovinski, jezikovni in kulturno-civilizacijski okvir izognemo ponavljanju že znanega. Istočasno skušamo na vprašanja, ki so zaposlovala očeta slovenske knjige, poiskati nove odgovore. Izhajamo namreč iz stališča, da so problemi, ki so v 16. stoletju zaposlovali Primoža Trubarja, v veliki meri aktualni in nezanemarljivo pomembni tudi danes; takšni bodo po vsej verjetnosti ostali še jutri.

Simpozij je zamišljen kot srečanje in dopolnjevanje spoznanj in iz-

kušenj slovenskih, avstrijskih, čeških, slovaških, ruskih, litovskih, madžarskih, hrvaških, italijanskih in ... avtorjev različnih humanističnih in družboslovnih ved.

Oto Luthar

PROGRAM

ČETRTEK, 5. junij

9.00–9.30/9.45

Slovesna otvoritev simpozija

10.00–12.30

Delovno predsedstvo:

France Bernik, Boris Paternu, Janko Kos

- Igor **Grdina**, *Pripadnosti in identitete med zgodovino in vizijami prihodnosti*
- France **Bernik**, *Primož Trubar in identiteta Slovencev*
- Boris **Paternu**, *Primož Trubar – naš sodobnik*
- Janko **Kos**, *Slovenstvo kot vprašanje istovetnosti in razlike*

Diskusija

15.00–18.30

Delovno predsedstvo:

Emidio Campi, Marko Kerševan, Jan Andrea Bernhard

- Emidio **Campi**, *The Reformation in Croatia and Slovenia and the »Beneficium Christi«*
- Jan Andrea **Bernhard**, *Die Bedeutung der Magnatenhöfe für die Reformation in Slowenien und Kroatien*
- Erich **Bryner**, *Theologische Motive für die Bibelübersetzungsarbeit von Primus Truber*

Odmor (15 minut)

- Marko **Kerševan**, *»Cerkev Božja slovenskega jezika« – vloga jezika v reformaciji in modernem nacionalizmu*
- Jonatan **Vinkler**, *Primož Trubar in »nepravoverne« smeri reformacije v slovenskem slovstvu 16. stoletja*
- Kozma **Ahačič**, *Nekaj vidikov umeščanja slovenščine v evropski jezikovni prostor 16. stoletja*

Diskusija

19.00

Sprejem udeležencev simpozija v Vili Podrožnik; prireja minister za kulturo dr. Vasko Simoniti

PETEK, 6. junij

9.00–13.00

Delovno predsedstvo:

Miroslav Hroch, Peter Zajac, Wolf Moskovich

- Miroslav **Hroch**, *Die Nation als ein spezifisch europäisches Phänomen im Zeitalter der Globalisierung*
- Peter **Zajac**, *Konstrukti in miti kolektivne identitete*
- Oto **Luthar**, *Kulture razlikovanja in koncepti pripadanja*

Odmor (15 minut)

- Wolf **Moskovich**, *Regional Identity, Dominant Languages and Pluralism among Changing European Borders: the Case of Bukovina*
- Heidemarie **Uhl**, *Transnational – National – Local: Does the Concept of “Centre” and “Periphery” Make Sense in European Memory Culture?*
- András **Gerő**, *The Hungarian National Identity*
- Roman **Holec**, *Conflicts between Language and Identity in the Periphery – the Slovaks in the Kingdom of Hungary (1848–1918)*

Diskusija

15.00–18.30

Delovno predsedstvo:

Miroslav Bertoša, Giorgio Ziffer, Rudolf Chmel

- Miroslav **Bertoša**
- Giorgio **Ziffer**, *The Prehistory of Slovene Purism. Language and Identity at the Periphery of the Slavic World*
- Rudolf **Chmel**, *Ludovít Štúr (1815–1856) – utemeljitelj narodne identitete*

Odmor (15 minut)

- Stane **Granda**, *Jezik ali država?*
- Michal **Stechlík**, *Between Atheism and Anticlericalism: Czechs, Slovaks and Central Europe in the Light of Catholic Activism 1890–1918*
- Marta **Verginella**, *Nacionalna pripadnost žensk in njihovo delovanje na nacionalnem obrobju*

Diskusija

SOBOTA, 7. junij

9.00–12.00

Delovno predsedstvo:

Kornelijus Platelis, Andrej Rozmn, Nadežda Starikova

- Kornelijus **Platelis**, *The Nation Built by Language*
- Zuzana **Kákošová**, *Latinska humanistična književnost kot literarnozgodovinski problem. K problematiki literarnozgodovinskega vrednotenja latinske poezije*
- Andrej **Rozman**, *Uveljavljanje narodnih jezikov na Češkem in Slovaškem do narodnega preporoda*

Odmor (15 minut)

- Tatjana **Čepelevska**, *»Mir in vojna« na Balkanu z očmi Rusa in Slovenca (A. V. Amfiteatrov »V mojih klatenjah. Balkanski utisi«, Sankt-Peterburg, 1903, in Janko Lavrin »V državi večne vojne. Albanske skice«, Petrograd, 1916)*
- Nadežda **Starikova**: *V iskanju identitete. Postmodernizem v slovanskih literaturah v dobi globalizacije*

Diskusija

PRIPADNOSTI IN IDENTITETE MED ZGODOVINO IN VIZIJAMI PRIHODNOSTI

Prof. ddr. Igor GRDINA

Pri sodobnih razpravah o konceptih pripadnosti in identitete se praviloma poudarja njihova opredeljenost z interpretacijami preteklosti in kulturo spominjanja, torej z zgodovino. Konstitutivne lastnosti in značilnosti posameznih skupin/skupnosti se tako v »pozitivnem« samodefiniranju kot pri razlikovanju od drugih največkrat konceptualizirajo kot podedovane in v večji ali manjši meri determinirane.

Ob tem se pogosto spregleduje hkratna utemeljenost identitet in pripadnosti v zamislih o skupni/skupnostni prihodnosti. Pri oblikovanju zavesti o narodih pa je vsaj ponekod – zlasti pri skupnostih manjšega števila pripadnikov – vizionarska razsežnost samokonstitutivnih predstav prevladovala nad zgodovinsko. Prav to je nekaterim konceptom pripadnosti in identitet omogočilo, da so opravili veliko emancipacijsko vlogo. Kulturna in civilizacijska obrobja so tudi zaradi njih lahko postajala središča.

Prav tako ne gre pozabljati, da so identitete in pripadnosti različnih ravni; mnoge med njimi se ne izključujejo in si ne konkurirajo, čeprav druga na drugo pomembno – celo nespregledljivo – vplivajo. Tozadevne shematizacijske poenostavitve vodijo k historiografskim in teoretskim avto- in heterostereotipom. Pripadnosti in identitete, ki se v času in prostoru najpogosteje konstituirajo s preoblikovanjem oziroma transformiranjem, le v epohi modernizma pa se tudi konstruirajo, niso statičen, ampak vseskozi dinamičen pojav. To velja tudi za njihovo recepcijo. Posamezne ravni pripadnosti in identitet, katerih pomen se v različnih obdobjih spreminja, se ne porodijo ali izginejo šele z njihovo postavitvijo v »prvi plan«.

Referat se bo v svojem drugem delu posvetil slovenskemu primeru, tj. vprašanju pripadnosti in identitete v prostoru med najsevernejšimi jadranskimi obalami, vzhodnoalpskimi vršaci in Panonsko nižino. Zajet bo čas od srednjega veka do sodobnosti, pri čemer bo posebej izposta-

vljena vloga reformatorja Primoža Trubarja, ki je v 16. stoletju prispeval nespregledljiv delež k oblikovanju predstav Slovencev o sebi (in drugih) ne samo v sferah religioznega mišljenja in čustvovanja, ampak tudi na številnih drugih področjih.

PRIMOŽ TRUBAR IN IDENTITETA SLOVENCEV

Akad. prof. dr. France BERNIK

Referat poskuša odgovoriti na vprašanje, kakšna je bila identiteta Slovencev v 16. stoletju, kako jo je videl in tematiziral Trubar. Pri tem izhajamo iz strukturnega pojmovanja identitete, iz notranje skladnosti pojavov in iz dinamike te skladnosti v zgodovinskem razvoju, ob prepričanju, da je skladnost med obliko in vsebino, med videzom in bistvom vedno tudi pripeta na globlja in trajna izhodišča.

Temelj slovenske nacionalne identitete v 16. stoletju je bil knjižni jezik, ki so ga utemeljili in uveljavili naši protestanti. Prvi med njimi in človek z najmočnejšim stremljenjem po uveljavitvi je bil Primož Trubar. V knjižni jezik je povzdignil narečje, v katerem so se izražali na Kranjskem, čeprav se je zavedal opaznih razlik s slovenskimi govori drugod, na Koroškem, Štajerskem, Dolenjskem, na Krasu in v Istri, ob katerih je nekajkrat pomislil tudi na Bezjake, kajkavce v hrvatskem Zagorju, in celo na Hrvate. Dvanajst let za njim je Sebastijan Krelj ugotovil, da Slovenci na splošno govorijo čistejši jezik od Kranjcev in Korošcev, ki so preveč pod nemškim vplivom, vendar je bil naš jezikovni razvoj takrat že usmerjen. Ne glede na izbiro narečne podlage za knjižno slovenščino velja, da je protestantom jezik pomenil zgolj sredstvo sporazumevanja, zato so ga tudi prilagodili preprostem kmečkemu ljudstvu. Ob Trubarjevem globljem poznavanju jezika in ob njegovih ugotovitvah o skromnem besednem zakladu kranjskega govora in številnih večpomenskih besedah ter ob pomanjkanju ustreznih izrazov zato še ne moremo govoriti o drugih funkcijah našega jezika v 16. stoletju, razen o sporočilni. Se je pa od protestantskih piscev najbolj približal osebno oblikovanemu jeziku prav Trubar, zlasti takrat, ko je posegal bodisi v avtobiografijo ali v polemiko z verskimi nasprotniki.

Vsebinska sporočilnost slovenskega jezika je v tem času razdelila identiteto Slovencev. Diferencirala jo je po verski pripadnosti. S pojavom protestantizma nacionalna identiteta ni ostala več cela, niti skladna v sve-

to v nonazorskem pogledu. Po Trubarju so bili pravi kristjani zgolj evangeličani, ki neposredno zajemajo resnico iz »božje besede«, iz Svetega pisma in evangelijev, drugo stran so zanj predstavljali papežniki, tj. rimski katoličani in ostali neverniki, zlasti pripadniki islama oziroma Turki. Če izvezemo prvo slovensko katoliško knjigo v teh desetletjih, katekizem Lenarta Pacharneckerja, in nekaj bolj ali manj necerkvenih rokopisnih besedil katoliškega izvora, postane toliko bolj očitno, da je bil naš knjižni jezik v 16. stoletju izključno v službi evangeličanske vere na Slovenskem in v sosednjih pokrajinah. Glavni in edini cilj protestantov je namreč bila reforma verske zavesti našega človeka. Kljub temu da ta projekt protestantov ni uspel, kakor je bil zamišljen, je postal knjižni jezik, ki so ga utemeljili, trajna last vseh Slovencev. Obveljal je za bistveno sestavino nacionalne identitete. Tudi njegova vsebinska stran se je v določeni meri ohranila in postala tradicija. Čeprav je protestantizem razcepil versko zavest naših prednikov, jo je po vsem tem tudi okrepil, saj je ostal s svojimi prizadevanji v območju religioznega, kar ni bilo brez pomena za našo duhovno zgodovino prihodnjega časa.

PRIMOŽ TRUBAR – NAŠ SODOBNIK

Akad. prof. dr. Boris PATERNU

Gre za poskus aktualiziranja Trubarjeve oz. slovenske protestantske reformacije 16. stoletja. Za poskus »odkriti pomene njenih temeljnih konfliktov tako, da se pokaže njihova (današnja) sodobnost«, če za ta postopek uporabimo besede znanega teoretika moderne historiografije Franka Ankersmita. Opazovanje je usmerjeno na troje pojavov, s katerimi je slovenska reformacija s Trubarjem na čelu odprla meje srednjega veka v novi vek. Ti pojavi so: rojevanje individualnega, narodnega in novega globalnega subjekta. Seveda so bile vse tri identitete v takratni pojavnosti historično zamejene v svoj čas, njegovo družbeno in teološko danost. Vendar so njihovi pomeni tudi transhistorični in segajo v našo sodobnost.

Na prvem mestu je vprašanje, koliko in kako se je v slovenski reformaciji, še posebej pri Trubarju, odpiral problem človekove svobodne osebnosti, ki se upira ujetosti v institucijsko in duhovno instrumentalizacijo. Problem, ki je aktualen tudi danes, čeprav na drugačni civilizacijski in družbeni ravni.

Naslednje vprašanje, ki pa je bilo takrat odvisno prav od prebujenosti individualnega subjekta, zadeva prebujo narodnega subjekta, do kakršne so prišli znotraj reformacije. Trubar in njegovi sodelavci pa so se pri tem zavedali, da je treba na prvem in odločilnem mestu konstituirati slovenski knjižni jezik: obvladati njegovo pisavo, branje in knjižni natis, določiti jezikovno normo v slovnici in preizkusiti njegovo izrazno moč v prevodu Biblije. Vse to so dosegli. Trubarjev programski zagon h knjižnojezikovnemu poenotenju upravnno in narečno razcepljenih slovenskih pokrajin je v resnici presegal okvire same verske reformacije. Z mnogimi drugimi izobraževalnimi in kulturnimi podvigi vred je ustvaril že pomembne nastavke v smer razsvetljenstva.

Tretje vprašanje zadeva Trubarjevo globalno identiteto. Tu ni mogoče mimo dejstva, da njegova varianta reformacije ni bila lokalno zamejena niti v duhovnem niti v organizacijskem smislu. Na poseben način

je bila vpletena v vse tri vodilne tokove evropske reformacije, ki so imeli svoja izhodišča v Nemčiji, Švici in Italiji. Vanjo je vstopal v »obrnjenem vrstnem redu«. Vendar ni potonil v »tuji učenosti«, ostal je osebno, etično in stilno razpoznaven.

S svojim zgledom in pomenom je kljub močnim protireformacijskim blokadam ostal tvorno navzoč tudi v naslednjih stoletjih slovenske kulture na njeni poti k duhovni prostosti. In to ostaja še v našem času.

SLOVENSTVO KOT VPRAŠANJE ISTOVETNOSTI IN RAZLIKE

Akad. prof. dr. Janko KOS

Za oznako problema, o katerem govori referat, je avtor izbral abstrakcijo »slovenstvo«, kot jo najdemo pri Prešernu. Ta je v pesmih poleg besed »Slovenec« in »Slovenka« uporabljal besedi »slovenš'na« in »slovenstvo«, pogosto tudi besedo »narod«, vendar nikjer ne v zvezi »slovenski narod« in tudi ne pridevnika »slovenski«. Izraz »slovenš'na« mu je pomenil jezik, pa tudi nosilce tega jezika, se pravi skupnost Slovencev, najbrž v pomenu slovenskega »ljudstva« ali že kar »naroda«. Nasprotno je z besedo »slovenstvo« označeval najverjetneje tisto »lastnost«, ki Slovence napravlja za Slovence, ne da bi jih izrecno postavljala pod pojem naroda v današnjem pomenu besede. Bila naj bi torej oznaka za identiteto Slovencev ne glede na obstoj slovenskega naroda ali države, pač pa kot njun prvotni temelj; ta identiteta se seveda določa z razliko (diferenco) do drugih identitet iste vrste.

S tega stališča se odpira vprašanje, ki ga je prvi zastavil D. Pirjevec v spisu Vprašanje naroda (1970). Za določitev tega pojma je uporabil definicije iz Kardeljeve knjige Razvoj slovenskega narodnega vprašanja (1939, 1957) in Renanovega predavanja Kaj je narod (1882). Iz Kardelja je povzel tezo, da narod nastane s kapitalizmom, vendar na podlagi jezika, kulture in etnije, ki so obstajali že pred njim; iz Renana je izpeljal misel, da je narod nekaj subjektivnega, se pravi zavest o lastni subjektiviteti, njeni moči in volji do akcije. Pirjevcu sta se obe definiciji izkazali za primereni v tem smislu, da je s kapitalom rojeni narod posebna novoveška oblika »volje do moči«, v našem času torej volja do znanstveno-tehnološkega obvladovanja sveta. Pirjevčeva novost je ta, da je iz Kardelja povzeto misel o »prednarodni« eksistenci jezikovno-etničnega temelja preformuliral v idejo, da je pred narodom – na primer slovenskim – obstajala jezikovno-etnično-kulturna struktura, ki ni historično formirana, ampak je posamezniku »vrojena« ali »na-rojena«, v nasprotju s substanco naroda, ki

je zrasla iz historičnega konteksta, iz kapitala ali novoveške subjektivitete kot volje do moči.

Referat se distancira od obeh predhodnih tez: 1) jezikovno-etnično-kulturna identiteta ne more biti »vrojena«, ampak je sociokulturno postavljena in s tem historična; 2) narodi ne nastajajo šele iz novoveške subjektivitete ali celo kapitalizma, formirali so se v primeru »zgodovinskih« narodov z razvitjem državne in verske oblasti, z njeno centralizacijo, ekspanzijo in gospostvom. Ne glede na te pomisleke je pojem slovenstva uporaben za oznako tiste identitete, ki je napravljala Slovence za Slovence, še preden se je v razsvetljenstvu in romantiki, nato pa do konca 19. stoletja formiral pojem slovenskega naroda, resda sočasno z nastajanjem slovenske meščanske družbe in vsaj pogojno slovenskega kapitalizma, vendar ne kot bistvenih in odločujočih. S tega vidika je mogoče v referatu odgovarjati na vprašanje, kaj je vsebina slovenstva kot posebne identitete in razlik, ki jo konstituira. Problem je hkrati filozofsko-teoretski in historično-genetski. Zato ga referat obravnava s pomočjo razmisleka o pojmihi identitete in difference od Platona, Aristotela in Tomaža Akvinskega do Heideggerja, nato pa še s historično analizo, kdaj, kako in zakaj se je oblikovala identiteta Slovencev in njihova različnost z drugimi (sosednimi) identitetami iste vrste. Odločilno za takšno raziskavo je vprašanje, kateri elementi so prešli v slovenstvo kot identitetno strukturo (biološko-genetski, jezikovni, kulturni, verski, socialni, politični), kateri od teh so dominantni in kateri podrejeni. Končna teza je ta, da se je slovenstvo kot identiteta, določena z razliko/različnostjo do drugih identitet, formirala že v srednjem veku, nanj se je lahko naslonila protestantska zamisel slovenskega jezika in slovstva v službi »slovenske cerkve«. Šele z razsvetljenstvom in romantiko, ki sta diferencirala do takrat enotni tradicionalni prostor slovenstva, je lahko vzniknila ideja o identiteti slovenskega naroda, ki naj premosti razcepe v nerazčlenjeni identiteti »prednarodnega« slovenstva. To pa ostaja še zmeraj prvotni izvir novih identitet slovenske države in državljanstva in s tem njihovo temeljno določilo.

THE REFORMATION IN CROATIA AND SLOVENIA AND THE “BENEFICIUM CHRISTI”

Emidio CAMPI, Prof. Dr.

The paper will focus on the slender treatise known as “Trattato utilissimo del beneficio di Giesù Cristo crocifisso verso i cristiani”, published in Venice in 1543 (= Beneficio). This classic document of the Italian Reformation was initially written by a Benedictine Cassinese monk, Benedetto Fontanini da Mantova, and reworked by Marcantonio Flaminio (1498-1550), a prominent Italian neo-Latin poet. When it appeared, the Beneficio promptly became one of the most popular devotional books in the country. It also achieved astonishing circulation throughout Europe (French translation: *Du Benefice de Iesuchrist crucifié envers les Chrestiens*, Lyon 1545; Engl. translation: *A Treatise most profitable of the benefitt that true christianes receyve by the dethe of Iesus Christe*, London 1548; Spanish translation: *Tratado utilissimo del beneficio utilissimo de Jesu Christo*, s.l., s.d.[1583?]). Most intriguing is the Croatian translation, in glagolitic (Tübingen 1563) and latin characters (Tübingen 1565).

THE IMPORTANCE OF NOBLE COURTS FOR THE REFORMATION IN SLOVENIA AND CROATIA

Jan Andrea BERNHARD, Dr.

Mohács' catastrophe (1526) caused the collapse of the Hungarian Renaissance nation. Yet the noble courts proved their ability to preserve valuable intellectual assets and develop them in humanistic cultural centres.

After 1526, major parts of Slovenia and Croatia belonged to the Habsburg imperial territory of Hungary and were ethnically mixed. As in Lower and Western Hungary, noble courts in Slovenia and Croatia also took on special importance in spreading the Reformation. Thus it is particularly apt to think of the noble courts of Erdődy, Frangepán, Zrínyi, or Ungnad that had arisen since the 15th century.

The significance of the noble courts is most clearly demonstrated in the sectors of library collections, printed books and foreign travel stipends. But, as in other areas of Hungary, not all the courts accepted the Reformation, although intense personal contacts had been maintained between these courts.

THEOLOGISCHE MOTIVE FÜR DIE BIBELÜBERSETZUNGSARBEIT VON PRIMUS TRUBER

Erich BRYNER, Prof. Dr.

Primus Truber übersetzte zwischen 1555 und 1577 die neu testamentarischen Schriften ins Slowenische, ließ sie in verschiedenen Teil- und Gesamtausgaben drucken und gab den Ausgaben ausführliche Vorreden bei, in denen er über seine Motive und Absichten Rechenschaft ablegte. Diese Vorreden weisen Truber als einen klar und umfassend reflektierenden Theologen aus. Truber und seine Mitarbeiter Georg Dalmatin und Stephan Konsul ließen sich bei ihren Bibelübersetzungen zur Hauptsache von vier Motiven leiten:

1. Die Übersetzung der Bibel ist ein *Werkzeug der Evangeliumsverkündigung* und somit allgemeine Christenpflicht. Jedermann soll die Frohe Botschaft in seiner Muttersprache hören und in seiner Muttersprache die Bibel lesen, Gottesdienst feiern und beten. Auch das einfache Volk muss die Verkündigung verstehen. Dies ist ein Grundanliegen der Reformation überhaupt. Truber will dies für sein Volk leisten.
2. Für Truber und seine Mitarbeiter kommt dem „*armen windischen Volk*“ besondere Aufmerksamkeit zu, da seine Sprache bis anhin keine Literatursprache war. Truber vollbrachte eine umfassende sprachschöpferische Arbeit. Die Reformation mit ihrer Predigt in der Volkssprache und ihrem theologischen Schrifttum in der Sprache des Volkes war seiner Meinung nach wegen der unmittelbaren Bedrohung durch die Türken für die Südslaven von größter politischer Bedeutung. Religion und Volk, Theologie und Politik gingen in seinen Konzepten eine enge Verbindung ein.
3. Truber war sich, wie die anderen Reformatoren auch, dessen im Klaren, dass er in der Endzeit lebte. Das *eschatologische Bewusstsein* verlieh ihm starke Impulse im Kampf gegen die beiden Erzfeinde der Christenheit, den Papst und die Türken, wie Truber in der Folge von Luther und anderen Reformatoren urteilte. Die Bibelübersetzung-

gen sollen der Mission unter den slawischen Völkern, die das reine Evangelium noch nicht kennen (unter ihnen auch die Ruthenen und Moskowiter) dienen, aber auch der Türkenmission.

4. Von besonderem Interesse ist die theologisch begründete *Sprach- und Übersetzungstheorie* Trubers: Die als Strafe für den Turmbau zu Babel von Gott gesandte Vielheit der Sprachen und die Sprachverwirrung (Gen. 11) wird durch die Geistausgießung an Pfingsten (Act. 2) zu einem Werkzeug des heiligen Geistes und zu einem Instrument für die Aufrichtung des Reiches Gottes, wie alttestamentliche Prophezeiungen (Joel 3 und andere) weissagen.

Diese vier Hauptmotive sollen in meinem Beitrag näher untersucht und mit den Theologien anderer Reformatoren verglichen werden. Ernst Benz, der sich in seinem Buch „Wittenberg und Byzanz“ (Marburg 1949) mit dieser Frage ausführlich auseinander setzte, kam zum Schluss, dass sich „die theologische Gegenüberstellung der babylonischen Sprachverwirrung als der Begründung des Fluch- und Strafcharakters der Volkssprache und das Pfingstereignis als einer Heiligung der Volkssprache sich weder bei Luther noch bei Melanchthon noch bei sonst einem der Reformatoren in dieser Weise dargestellt“ finde (S. 170) und er verwies auf ein Gedicht des syrischen Theologen Jacob Batnä von Sarug über das Sprachwunder am Pfingstfest als eine mögliche Quelle für Truber. Näher liegend wäre es wohl, auf die Pfingstliturgie der orthodoxen Kirche hinzuweisen, in der dieser Gedanke explizit formuliert ist. Doch auch in der Theologie der Zürcher Reformatoren Bullinger und Bibliander finden sich Gedanken, die in dieselbe Richtung zielen, aber (so weit ich bis jetzt gesehen habe) nicht mit ihnen identisch sind. Sie sollen mit den Ausführungen Trubers verglichen werden. Da Truber in einem Brief an Bullinger 1555 ausführt, dass er „aus euren und des herrn Pellicani commentariis, gottlob, viel erlernt“ habe, könnte ein solcher Vergleich ergiebig sein. Zumindest kann er dazu dienen, die Theologie Trubers noch präziser zu erfassen.

»CERKEV BOŽJA SLOVENSKEGA JEZIKA« – VLOGA JEZIKA V REFORMACIJI IN MODERNEM NACIONALIZMU

Prof. dr. Marko KERŠEVAN

Velik pomen, ki ga je v procesu konstituiranja slovenskega naroda (v slovenskem nacionalizmu) imelo vprašanje jezika, in velika teža, ki so jo slovenskemu jeziku in knjigi namenjali slovenski protestanti 16. stoletja, še danes spodbujata razpravo o razmerjih med obema dogajanjema. Dodatni izziv so oživiljene teoretske razprave o etniji/narodu/naciji, razpete med »primordialnimi« in (danes prevladujočimi) »konstruktivističnimi« pojmovanji, v katerih se ponovno postavlja vprašanje o vlogi jezika. »Zgodovina slovenskega naroda« ponuja za to razpravo zelo relevantno gradivo; po drugi strani pa lahko ustrezne teoretske zastavitve pomagajo pri refleksiji različnih samoumevnosti in zagat te zgodovine.

Pri vprašanju o »narodotvorni« vlogi jezika je treba razlikovati dva načina, dve ravni obstoja jezika: eno je dejanska sorodnost in bližina različnih ljudskih govorov, ki omogoča medsebojno sporazumevanje; drugo je normiran, izdelan knjižni jezik, ki ga uporabljajo različne institucije (kulturne, politične, verske in predvsem šolske), ko z njim nago-varjajo izbrane/želene naslovnike (jih obveščajo, poučujejo, prepričujejo, jim ukazujejo). Obstoječi govori so si jezikovno sorodni, vendar dajejo knjižnemu jeziku (nekega središča in njegovih ustanov) komparativno prednost pri sporočilnem in povezovalnem prizadevanju v primerjavi in konkurenci z drugačnim jezikom drugega centra. Obstoječe jezikovne sorodnosti so zunanji okvir učinkovanja nekega knjižnega jezika. Okvir seveda ni fiksni in enoznačen: odvisen je od moči, sredstev in namenov enega centra, ki je konkurenčen drugemu. Nacionalna gibanja so s svojim knjižnim jezikom praviloma poskušala doseči/vzpostaviti/utrditi optimalne meje nasproti konkurenci, in sicer po logiki »meje mojega jezika – meje mojega sveta«. Rezultati so bili različni: ponekod je uspelo z enotnim knjižnim jezikom (postopoma) preseči relativno velike razlike v ljudskih govorih, drugod pa so se kljub razmeroma majhnim razlikam uveljavili različni standardizirani knjižni jeziki.

Jezikovno in književno delo (slovenskih) protestantov 16. stoletja gotovo ni bilo usmerjeno le v nacionalno prepoznavanje in povezovanje ljudi s knjižnim jezikom. Osnovni namen je bil verski. Pri tem pa njihove uporabe ljudskega jezika v knjigah ne smemo razumeti zgolj pragmatično, češ, to so počeli, da bi lažje širili svoje nauke. Njihova motivacija za uporabo ljudskega jezika v knjigah je bila verska v strožjem pomenu besede. Niso si prizadevali za dostopnost svoje, ampak Božje besede (evangelija), da bi jo ljudje v svojem jeziku lahko slišali in razumeli ter ji bili poslušni in odgovorni. Opravičenje, ki/ker pride le po veri, predpostavlja poslušnost/odgovornost Božji besedi evangelija (o opravičenju), ki je dana vsakemu človeku neposredno in nepopačeno v Svetem pismu. Božja beseda v ljudskem jeziku je Božja milost za ljudi tega jezika. Toda hkrati je Božja beseda v še enem jeziku pomenila pomnožitev Božje slave in posvečenje tega jezika. Po protestantskem pojmovanju ni nekih posebnih svetih jezikov – vsak jezik je posvečen, ko služi Bogu in njegovi slavi. Bogu pa služi s tem, da omogoča brati in razumeti Božjo besedo. Vsak jezik lahko posvečuje Božje ime in večja Božjo slavo. S tem posvečevanjem se posvečuje in povzdiguje tudi sam, z njim pa ljudstvo, ki ta jezik uporablja.

Prav v ponosu, da je med posvečenimi jeziki, ki izreka Božjo slavo, (tudi) slovenski jezik, se še posebej srečata verska in rodoljubna motivacija, ljubezen do »ubogega in preprostega slovenskega ljudstva«. Srečata se na specifičen način. Verska in rodoljubna motivacija si pri Trubarju in njegovih nista nekaj alternativnega, niti nekaj komplementarnega, niti ne gre za njuno prekrivanje. »Gre za potrebo in čast – ločiti se ju ne da,« je v tej zvezi zapisal že eden prvih raziskovalcev Trubarjevega življenja in dela. Ta specifična povezanost verskega in rodoljubnega, ta »potreba in čast« je proizvedla slovenski knjižni jezik in omogočila njegovo kasnejšo drugačno uporabo – vse do nacionalizma 19. stoletja.

Temeljna protestantska verska motivacija – služiti Bogu in njegovi slavi – je lahko vodila tudi nemške fevdalce in meščane, da so podprli književno delo slovenskih protestantov, kljub temu da so sami že imeli Luthrovo Biblijo v svojem jeziku. Lahko rečemo, da so podprli slovensko Biblijo prav zato, ker so že imeli Luthrovo.

Velika vloga jezika – in posebej nastanka in uporabe knjižnega jezika – v slovenskem primeru omogoča preseči abstraktne dileme med pojmovanjem naroda kot »primordialnega«, tako rekoč naravnega pojava in pojmovanjem naroda kot umetno konstruirane »zamišljene skupnosti« nacionalistov 19. stoletja.

PRIMOŽ TRUBAR IN »NEPRAVOVERNE« SMERI REFORMACIJE V SLOVENSKEM SLOVSTVU 16. STOLETJA

Doc. dr. Jonatan VINKLER

Šestnajsto stoletje se z izjemo Erazma Rotterdamskega, ki je veljal za *lux mundi* tedanje družbe, in še nekaterih posameznikov po večini ni označevalo s prilastkom nebojevitega sporazumevanja. Kajti bilo je dedič mentalitet, razmer in razmerij srednjega veka, katerih srž so bile statičnost, nespremenljivost in tako tudi precejšnja neprilagodljivost za kakršnekoli spremembe. Po drugi strani pa je ljudi stoletja obeh velikih verskih reformacij – protestantske in katoliške – poganjala v tek povsem novoveška želja po individualni samouveljavitvi, ta pa se je v prvih stoletjih učinkovanja v renesančni *societas* kazala predvsem kot »stanje boja vseh proti vsem«, kakor se je o družbi preteklih stoletij v svojem *Leviathanu* 1651. izrazil učeni podanik angleške krone Thomas Hobbes. Ta odločna nedialoškost in zavzeto vztrajanje pri dokončnem (prav) se razkriva v znamenitem velelniku *Revoco*, ki ga je wittenberški doktor slišal 1518., ko je prišel pred kardinala Cajetana na »disput« o perečih vprašanih vere in družbe. Toda zaznati ga je tudi v Luthrovi jedki ironiji in v invektivah, s katerimi je obsipal svoje nasprotnike – najprej predvsem učenega katoliškega teologa Johanna Maierja Ecka, toda tudi avtoritete svetega očeta se ni kaj dosti ženiral.

Sorodna mentaliteta tudi »ustanovitvenim očetom« slovenskega slovstva ni bila tuja, zlasti podjetnemu tajniku deželnih stanov Matiji Klombnerju ne, vendar se zdi, da je v »cerkvi slovenskega jezika« vsaj v prvem poldrugem desetletju njenega obstoja za razliko od vseevropske odloč(e)nosti in izključujočnosti nekoliko prevladala eklektična, združujoča odprtost (do različnih smeri reformacijskega gibanja ali vsaj njihovih besedil ali delov le-teh) – vsaj do flacijanstva, toda tudi do posameznih besedil schwenckfeldijanske in celo anabaptistične provenienice. Ta posebnost, ki se je prijela po letu 1550 in se za nekaj časa – vsaj do Trubarjevega drugega izгона 1565 oziroma do čedalje odločnejšega uveljavljanja katoliške reformacije v notranjeavstrijskih deželah – tudi

obdržala, je bila zagotovo vezana izrecno na osebo Primoža Trubarja kot ključnega organizatorja »cerkve slovenskega jezika«, njenega prvega in ključnega superintendenta ter najpomembnejšega avtorja slovenskega slovstva 16. stoletja.

Gre torej za izjemno pretehtano recepcijo različnih smeri reformacijskega mišljenja in njihovo samostojno ter samosvojo integracijo v izvirno novo (organizacijsko/besedilno) strukturo, ki bi bila primerna za posredovanje slovensko govorečemu sleherniku, in sicer tako, da bi si lahko osnovne doktrinarne resnice v formi katekizemskih izjav ali pesemskih verzov zapomnil in morda sčasoma ugradil tudi v delovansko prakso. Drži, da je Trubar v zadnjem obdobju odločno odklonil t. i. kalvinsko »drugo reformacijo« in da je v svojih izdanih spisih ter pismih odločno nasprotoval schwenckfeldijanski in anabaptistični smeri reformacijske misli. Toda velja tudi, da je bil kot reformator druge generacije po Luthru – torej v času, ko se je po Melanchthonovi artikulaciji protestantske doktrine čedalje večja skrb posvečala jasnosti, *izčiščenosti*, predvsem pa *stalnosti* zapisov verskih resnic v simboličnih knjigah –, precej svoboden v ravnanju s ključnimi besedili filipistične smeri protestantske reformacije. Besedil treh različnih, toda filipističnih veroizpovedi ni npr. objavil enega za drugim, kot je bilo tedaj v navadi (npr. v deželah sv. Václava), temveč je iz njih po svoji lastni avtorski presoji vzel posamezne dele besedila in jih s postopki preubesedovanja in ponazarjanja z zgledom namesto z definicijo izoblikoval v povsem novo besedilno strukturo – v *Articule* (1562) –, ki more veljati za izvirno veroizpoved slovenske protestantske cerkve. Podobno je nato storil tudi pri pripravi *Cerkovne ordninge* (1564), na posebej izrazit način pa se Trubarjeva eklektična odprtost (torej tudi temeljit razgled) do različnih tokov nemške reformacije in njihovih besedil kaže pri pripravi slovenskih kancionalov. Tako je npr. samo v pesmaricah, ki so Trubarjevo delo ali kjer je najti objavljene pesmi našega reformatorja, natisnjenih tudi nekaj besedil, ki jih ob Trubarjevi brezkompromisni filipistični drži tam najbrž ne bi bilo mogoče brati. Tako je v *Enih duhovnih peisnih* (1563) najti npr. pesem tirolskega prekrščevalca Georga Grünwalda, toda tudi verze prve protestantske pesnice Elisabeth Creutziger in celo M. Johanna Agricole, enega prvih Luthrovih podpornikov; in Trubar v zvezi z *Enimi duhovnimi peisnimi* ni negodoval nad objavo poslovenitev omenjenih verzifikacij, temveč nad nespretnim verzificiranjem, nad invektivno v pesmi *O vy hudi fary*, nad plagiatom, ki si ga je pod imenom svojega sinu Hansa privoščil redaktor kancionala Matija Klombner, predvsem pa nad Klombnerjevim spletkarjenjem in nespoštovanjem subordinacije v Bibličnem zavodu v Urachu. Podoben primer se nahaja v Trubarjevih *Treh duhovskih peisnih* (1575), kjer je najti verzifikacije Johannesa Zwicka, predstavnika švicarske smeri reformacije (Zwick je bil izdajatelj prve švi-

carske protestantske pesmarice, Zürich 1536), in celo schwenckfeldijanca Adama Reusnerja, v drugih kancionalih pa pesmi čeških bratov.

Trubarjev pogled je bil torej izrazito premišljen, toda zastran objav pragmatičen. Menil je, da je slovenski cerkvi treba kar največ dobrih temeljnih knjig – bibličnih prevodov, katekizmov in pesmaric. Če je torej šlo za besedilo, ki je bilo s svojo teološko vsebino vsaj okvirno primerno in porabno za sporočanje v slovenskem jeziku v notranjeavstrijskih deželah, je bil tudi sicer »nesprejemljiv« avtor nepravoverne reformacijske smeri mirno uvrščen v slovensko knjigo, ki ji je Trubar pogosto osebno podelil *nihil obstat*.

Našega reformatorja tako ni med armado bojovitih teoloških vojščakov, ki so si v 16. stoletju dali tako na katoliški kot na protestantski strani opraviti s kot britev izostrenimi teološkimi determinacijami, toda komaj kje je mogoče najti modrejšega in marljivejšega organizatorja, ki je s pravilnim programiranjem tako besedil, žanrov, avtorjev in ustanov slovenski cerkvi pomagal, da se je kljub izrazito neugodnim okoliščinam razvila v referenčni okvir za nastanek celovite humanistične književnosti v slovenskem jeziku.

NEKAJ VIDIKOV UMEŠČANJA SLOVENŠČINE V EVROPSKI JEZIKOVNI PROSTOR 16. STOLETJA

Dr. Kozma AHAČIČ

Z začetkom slovenskega knjižnega jezika se je začela med pisci prvič v slovenski zgodovini pojavljati tudi potreba, da bi slovenščino umestili v širši evropski jezikovni prostor. Nejasne meje med pojmi, kot so jezik, narečje, govor in jezikovna skupina, so povzročale, da sta se pomena 'slovenski' in 'slovanski' jezik v priročnikih tistega časa večkrat prekrivala. Takšno prekrivnost so slovenski protestantski pisci po eni strani izkoriščali za lažje utemeljevanje potrebe po financiranju slovenskih knjig, po drugi strani pa so predvsem v svojih slovenskih besedilih vseskozi skrbeli za jasno razmejevanje slovenskega jezika od drugih slovanskih jezikov.

Pojem **uporabnosti** slovenskega jezika je bil v besedilih slovenskih protestantskih piscev vselej povezan z zavestnim pretiravanjem o njegovem dejanskem obsegu, tj. z opisovanjem uporabnosti celotne slovanske jezikovne skupine. Adam Bohorič v uvodu v svojo slovnico tako najprej obsežno našteje vsa področja in ljudstva, ki jih pokriva »slovanski« jeziki, s čimer mu uspe postaviti slovenščino na čelo tako rekoč najobsežnejšega evropskega jezika. Pri tem mu gre seveda za isti »slovanski« način govora (*genus sermonis Slavicus*). Razlik med posameznimi načini izgovarjanja in pisave pri različnih narodih se Bohorič zaveda, vendar poudarja, da v okviru nemškega jezika razlike niso nič manjše. Trubar v nemških uvodih večkrat zavestno zabrisuje meje med slovenskim in hrvaškim jezikom. Knjige v slovenskem in hrvaškem jeziku so namreč knjige v slovanskem jeziku, tega pa razumejo tudi Turki, do katerih lahko s slovenskim in hrvaškim tiskom pride tudi svetopisemsko krščansko sporočilo. Podobno tudi Dalmatin opozarja na to, da pravopis in pisava besed v njegovem prevodu Biblije omogoča rabo ne samo v ožje slovenskih, ampak tudi v sosednjih slovanskih pokrajinah. Čeprav je slovanski jezik po Dalmatinovih besedah razdeljen v nekaj dialektov, ga govorijo ne samo tisti, ki prebivajo na vsem Kranjskem, Spodnještajerskem, Koroškem in v sosednjih deželah, kakor na Hrvaškem, v Dalmaciji in Slovenski marki,

na Krasu, v Metliki in v Istri, ampak tudi Čehi, Poljaki, Rusi, Ukrajinci, Bošnjaki, Vlahi in »večji del ljudstev, ki jih je naš dedni sovražnik Turek siloma odtrgal od krščanstva«. Slovanski jezik je poleg tega poleg drugih jezikov v rabi celo na turškem dvoru. Slovenščina je narečje slovanščine, ki ga lahko vsa omenjena slovanska ljudstva, »če se prav govori, izgovarja in piše«, najlažje razumejo.

Takšno pojmovanje uporabnosti slovenskega jezika omogoča avtorjem tudi lažje utemeljevanje **pomembnosti in starodavnosti** slovenskega, torej slovanskega jezika.

Nasprotno pa slovenski protestantski pisci s Trubarjem na čelu na drugih mestih jasno **razmejujejo slovenski jezik od drugih slovanskih jezikov**. Pri tem nasprotujejo mešanju prvin posameznih slovanskih jezikov v en, skupni jezik in podajajo tudi jasno geografsko razmejitev med slovenščino in ostalimi slovanskimi jeziki. Temeljni naslovniki slovenskih knjig so tako Slovenci, ki bivajo na Kranjskem, v Spodnji Štajerski, na Koroškem, v Istri, »Slovenski marki« in na Goriškem.

Za slovenske protestantske pisce je pomembna tudi zavest o **enakopravnosti slovenščine** z drugimi, tedaj že uveljavljenimi evropskimi jeziki. S teološkega vidika utemeljujejo pravico narodov do lastnih prevodov svetopisemskih besedil, z jezikoslovnega vidika pa s poudarjanjem izrazne moči slovenskega jezika, ki lahko izrazi vse, česar so sposobni tudi drugi tedanji evropski jeziki ter starodavni trije sveti jeziki. Ta vidik je še posebej očiten v rešitvah slovnice Adama Bohoriča, ki jasno pokaže, da ima tudi slovenščina *slovnico*, da je torej sposobna izražati vse kategorije, ki jih opisuje slovenska slovnica.

Še posebej pomembno vlogo pri obravnavi najbolj kompleksnih teoloških in drugih miselnih kategorij ter pri vzpostavljanju slovenščine kot evropskega jezika igrajo v tedanjih slovenskih besedilih **latinske izposojenke, tujke in citatne besede**, ki so še posebej pogoste pri Trubarju in Krelju. Na podlagi gradiva iz Trubarjevega dela *Cerkovna ordninga* prispevek analizira postopke njihovega sprejemanja v slovenski knjižni jezik, značilnosti njihovega zapisa ter stopnje oblikoslovnih ter (manj pogostih) fonetičnih adaptacij. Prispevek tudi poudarja, da rabe latinskih izposojenk, tujk in citatnih besed ni pogojevala (samo) odsotnost ustreznih slovenskih izrazov ali nemških izposojenk, ampak predvsem želja po večji prestižnosti besedila. Raba latinskega izrazja v tovrstnih slovenskih besedilih je primerljiva z rabo latinskega izrazja v drugih tedanjih evropskih jezikih.

DIE NATION ALS EIN SPEZIFISCH EUROPÄISCHES PHÄNOMEN IM ZEITALTER DER GLOBALISIERUNG

Prof. Dr. h. c. Miroslav HROCH

Oft wird heute die Frage nach den Perspektiven der Nationen in der sich globalisierenden Welt gestellt. Diese Frage enthält implizite die Vorstellung, dass die Nationen (und der „Nationalismus“) eine weltgeschichtliche Erscheinung ist. Diese Voraussetzung soll in meinem Beitrag kritisch überprüft werden. Als Ausgangspunkt dazu soll eine semantische Erörterung der zentralen Begriffe Nation und Nationalismus dienen.

Im ersten Abschnitt möchte ich die These begründen, dass die soziale Erscheinung (Großgruppe) *moderne Nation* eine spezifische Erscheinung der europäischen Geschichte ist, verbunden mit der (eben spezifisch europäischen) Modernisierung, ebenso wie dementsprechend auch die nationale Identität und der Nationalismus. Erst sekundär wurden diese – eigentlich als Termini – in die anderen Kontinente „exportiert“. Durch diesen Kulturtransfer, der mit einer zeitlichen Verschiebung verlief, wurden die Bezeichnungen Nation und Nationalismus in mehrere von Europa völlig unterschiedliche Zivilisationen implantiert. Sie erhielten besondere Konnotationen im postkolonialen Afrika, andere im revolutionären Lateinamerika und andere wieder in Asien und können daher nur sehr bedingt mit Europa verglichen werden.

Der zweite Abschnitt wird sich mit der gegenwärtigen Lage der europäischen Nationen beschäftigen, wobei sowohl die Überwindung des aggressiven Nationalismus als auch der „neue Nationalismus“ (nicht nur in postkommunistischen Ländern) in seiner Kausalität untersucht wird. In diesem Rahmen wird auch eine gewisse Europäisierung der nationalen Identität in einigen Kontinenten außerhalb Europas erwähnt, wie z. B. auf Taiwan.

Abschließend wird die mögliche Auswirkung der Globalisierung auf die weitere Entwicklung der Nationen und der nationalen Identitäten thematisiert und es werden einige Hypothesen zu diesem Problem formuliert.

KONSTRUKTI IN MITI KOLEKTIVNE IDENTITETE

Prof. PhDr. Peter ZAJAC, DrSc.

V prispevku Konstrukti in miti kolektivne identitete bomo predstavili različne koncepte pri formiranju kolektivne identitete modernega slovaškega političnega naroda od 19. do 21. stoletja.

V prvem delu prispevka bomo predstavili različne alternativne konstrukte v 19. stoletju: od vseslovanske ideje »skupnega plemena« do nastanka Štúrovega pragmatičnega koncepta »objetja duha s predmetnostjo«, prek mesijanskega poslanstva »izbrancev duha« do mitološkopetičnega agnostičnega koncepta spopada za narodno eksistenco v duhu mitov o »zakleti deželi« in »mlajšem sinu Pepeluhu«, ki je vstal iz pepela.

V drugem delu se bomo posvetili konkurenčnemu boju med posameznimi koncepti v 20. stoletju, tj. vlogi na novo ustvarjenih mitov vse do prepletanja konstruktov in mitov v psevdomitoloških konceptih na koncu 20. in začetku 21. stoletja, od novih mitov »starih slovaških povesti«, ki so aktualen in revitaliziran pendant »starim češkim povestim«, prek dodatne konstrukcije Panteona »očetov naroda« do postmodernistične rekurentnosti postkolonialnih idej in srednjeevropske zgodovine 19. stoletja.

KULTURE RAZLIKOVANJA IN KONCEPTI PRIPADANJA Spreminjajoče se identitete in kulture in zgodovino

Prof. dr. Oto LUTHAR

V svojem pregledu, ki sega od 6. stoletja pr. Kr. do konca 17. stoletja, skuša avtor pokazati, kako so različna ljudstva vzhodnega Sredozemlja, Apeninskega polotoka in Srednje Evrope oblikovala predstavo o sebi, svoji kulturi in kulturi drugih ljudstev. Za opis tega najstarejšega načina samoreprezentacije, ki temelji na opisih odnosa med ljudstvi z lastnimi imeni in onimi s splošno oznako barbari, na podlagi del iz časa prvih logografov (Tukidid) pa vse tja do zgodnjega 17. stoletja želi nazorno prikazati, da je spremenljivo razmerje med središči in obrobji sestavni del ideje tako o »svetovni« kot o nacionalni zgodovini. Poleg tega pa je želel na podlagi potovanja skozi dvajset stoletij človeške zgodovine pokazati, da je v večini primerov razlikovanje ključni element za oblikovanje posamičnih identitet različnih skupnosti. Pri tem ni skoraj nobene razlike, ali govorimo o samorefleksiji antičnih ljudstev pet stoletij pred Kristusom ali o prvih konceptih modernih nacionalnih držav/monarhij v 16. in 17. stoletju.

Že Herodot je namreč v svojem proemiju jasno zapisal, da je svoja »poročila zbral in zapisal zlasti« zato, »da ne bi s časom zamrl spomin na to, kar se je zgodilo po svetu, zlasti pa, da bi se ne pozabila velika ... dejanja tako Helenov kakor barbarov«. Podobno razlikovanje srečujemo tudi pri Tukididu, ki je razliko med Atenci, Špartanci in Perzijci vključil celo v Periklov pogrebni govor za padlimi v prvem letu peloponeške vojne. Prav tu namreč srečamo »prijetne, vsestranske, samostojne« Atence, ki so – za razliko od potratnih Perzijcev in neotesanih Špartancev – ljubitelji lepote, znanosti in umetnosti.

Podobno, sicer manj idealizirano sliko, ponujajo rimski avtorji, ki v Helvecijcih, Galcih, Vandalih, Germanih in Frankih slikajo premetena in primitivna ljudstva, in to kljub temu, da so vsem, ki so jih pokorili, do Dioklecijanovega časa podeljevali državljanske pravice in jih s tem seznanili s konceptom domovine, ki jo po mnenju Amijana Marcelina za »srečno

in popolno življenje» potrebuje vsak človek. V času poznoantične dobe se temu razlikovanju nato pridruži tudi notranja razdelitev na kristjane in one, »ki zanikajo Kristusa«. Kot eden najbolj zavzetih zagovornikov delitve na konfesionalni »mi« in »oni« je Konstantin Porfirogenet med napotki svojemu sinu in nasledniku cesarju Romanu tej diferenciaciji dodal še celo vrsto opisov balkanskih ljudstev 10. stoletja. Želel ga je namreč poučiti, kako lahko »različna ljudstva Rimljanom koristijo in kako škodijo« ter kakšno »nenasitno naravo in ... nerazumne zahteve« imajo, »ko kaj zahtevajo zase«. Slabih dvesto let kasneje se v senci patrimonialno oblikovanih rodbinskih genealoških kronik prvič začnejo zarisovati tudi obrisi kasnejših nacionalnih monarhij. Francoske aristokratske družine, ki so v 12. stoletju svoje fevde dobile v trajno last, so v zameno prisegle zvestobo svojemu monarhu in skupaj z njim pridobljeno branile z izgovorom, da se borijo za interese Anglije, Francije, Škotske »ali ostalih dežel«. Glede na to Froissartove Kronike niso le sestavni del pripovedi o dejanjih zahodnoevropskih plemičev, temveč tudi epska skica stoletnega vojskovanja med Francijo in Anglijo ...

Kronisti teh dežel zato ne morejo deliti prezira do »mračnega« srednjega veka, ki ga srečamo pri italijanskih renesančnih avtorjih s Petrarco na čelu. Časa uveljavitve ljudstev, o katerih pišejo, ne morejo in nočejo razumeti kot nasprotja antične civilizacije. Prej nasprotno, v primerjavi z renesančnimi avtorji Apeninskega polotoka (Bruni, Biondo, Poliziano, Sanudo, Guiccardini in Machiavelli) kronisti s severozahoda (Hartman Schedel, Johanes Verge, bolj znan kot Nuclerus) lokalnim kronikam, katerih junaki pogosto nastopajo v antičnih opravah in se sporazumevajo z antičnim protokolarnim besednjakom, dodajajo nacionalno noto in s tem začitajo začetne tako imenovanih nacionalnih zgodovin.

Še več, prav francoski, angleški in nemški kronisti so svoje opise političnih, institucionalnih in verskih razmer v svojih deželah začeli redno prvi organizirati v tridelno shemo, ki je zajemala »klasično antiko«, »vmesno obdobje« in »sedanjost«. V trenutku, ko so se dokončno emancipirali od italijanskih slogovnih formul, pa so, predvsem francoski avtorji 16. stoletja (Charles Demoulin, Etien Pasquir, Claude Fauchet), svojim idolom iz Firenc, Benetk, Padove in Rima celo očitali neupravičeno zaničevanje »barbarske dobe«. Njim je čas na sredini pomenil nekaj povsem drugega. V njem so videli začetke svojih »nacionalnih« institucij, zaradi česar so tako imenovani barbarski prodor v osrednjo Evropo obravnavali s posebno pozornostjo. Predvsem Francozi in na različne nemške dežele razdeljeni Germani so namreč prav v času mračne dobe začeli krojiti usodo Evrope in z njo tudi usodo Apeninskega polotoka ...

Luthrov sodelavec Philipp Melanchton in njegov zet Kasper Paucer sta v Germanih srednjega veka videla celo edine prave zaščitnike kr-

ščanske vere veka in s tem na svoj način povzela takrat aktualno kritiko Rimokatoliške cerkve. Pred Trubarjevim časom in med njim je mesto drugega, mesto, kjer stvari zaradi korupcije propadajo in kjer prihaja do degradacije Kristusovega dela, za celo stoletje zasedel nekdanji center krščanstva. Donedavna periferija je tako prav 16. stoletju za nekaj časa postala center oz. mesto vrednotenja bivšega (krščanskega) središča (sveta), ki se je po besedah Istrana Matije Vlačića že v 13. stoletju sprevrglo v zaničevanje vredno nazadnjaško leglo, papeži pa naj bi zakrivali celo utelešenje antikrista.

Sicer pa je čas na začetku moderne dobe znan tudi po relativno hitri menjavi vlog in pogledov, ki jih avtor prispevka predstavlja tako skozi interpretacijo konfesionalnih kot tudi znanstvenih in političnih tematizacij centrov in periferij ter njim pripadajočih kultur.

REGIONAL IDENTITY, DOMINANT LANGUAGES AND PLURALISM AMONG CHANGING EUROPEAN BORDERS: THE CASE OF BUKOVINA

Prof. Dr. Wolf MOSKOVICH

Most researchers see the period of the Austrian rule (1775 – 1918) as the golden age of Bukovina. This area, which emerged as a distinct regional entity under Austrians, was populated by Rumanians, Ukrainians, Jews, Germans, Poles, Hungarians and Russians. None of these ethnic groups was in a majority. The dominant language was German and the cultural centre Vienna. Bukovina's main city, Czernowitz, was called "kleines Wien". Ethnic accord under the Austrian rule prevailed. The two competing indigenous ethnic groups – Rumanians and Ukrainians – belonged to the same Orthodox metropolity in Bukovina and Dalmatia, which lowered tensions between them.

By 1910, a system of electoral balances and counterbalances was devised – "der Bukowiner Ausgleich". It permitted equal representation of all ethnic groups in the regional Landtag.

Thus, Bukovina under the Austrian rule is one of the few examples of peaceful coexistence of various ethnic groups in pre-World War I Europe.

After 1918, Bukovina saw drastic political and ethnic changes. Rumanians ruled in 1918-1940 and 1940-1944. During this period, many Rumanians settled in Bukovina. The Rumanian language and culture became dominant; Bucuresti became the state capital and the dominant cultural centre. A paradox – the appearance in the Bukovinian urban Jewish milieu of first rate German language poets (Paul Celan, Rose Auslaender and others).

Under the Soviet rule (1940 -1991), Russian and Ukrainian shared the role of the dominant languages with Moscow and Kiev serving as cultural centres. The German minority left Bukovina for Germany in the repatriation drive of 1940. Those Jews who survived the Holocaust were leaving Bukovina in successive waves of emigration. The Russians and Ukrainians from various places in the former USSR settled in Bukovina.

After Ukraine gained independence in 1991 the role of Ukrainian language and Kiev is steadily increasing, while the ties with Moscow are being severed.

The paper analyses complex processes of historical changes in a small region that lies among shifting European borders, a region known by its traditions of interethnic tolerance and accord.

THE HUNGARIAN NATIONAL IDENTITY

Prof. Dr. András GERŐ

The evolution of the Hungarian nation-religion goes back to the beginnings of the 19th century; and it became a mass emotional reality with the Revolution and War of Independence in 1848–49.

The new type of secular religion had two “rivals” of unequal strength and of different sociological background. One was a national mythology based on pagan elements, and the other on Christian elements.

The identity expressing itself in pagan symbolism could claim to be “genuinely” Hungarian, but it was relegated into the background over the centuries. The symbolic totem animal, the bird that never had a physical existence, the “turul,” lived in the memory of the people, but it never received a validity from the community. The myths which played a role in the concept of the “Hungarian” mostly referred to descent from the Huns, to the legend of the miraculous stag, or regarded Hunor and Magor as scions of one family. The political expression of the pagan creed, *Kopány* and *Vazul*, had pronounced anti-Christian features, hence could not be incorporated into the Christian worldview. Although the myth regarding ethnic origins endorsed noble privilege, pagan identity was in sharp contrast to the framework of the Christian-feudal concept which legalised privilege. National identity tied to pagan background survived only in part and, from the turn of the twentieth century onwards, became the special concept of the national identity of the extreme right.

The other, Christian, framework of identity exercised hegemonic domination in its political articulation; it even managed to absorb some of the pagan elements. Among the family tree of ancestors we find Noah and Japhet along with Hunor and Magor, or Attila and Árpád, who led the Hungarians settling in the homeland. This identity, which may be described as traditional, had elements of the process of Christian consecration. The Holy Crown, which expressed the community of the king and of the nobility, the Virgin Mary who functioned as a matron saint of the

Hungarians, and the central figure of the Christian identity, the founding father Saint Stephen and the relic, his right arm all of these situated the Hungarian within the Christian framework of concepts. Thus the content and mission of the term Hungarian is Christianity itself, or the defence of Christianity. János Hunyadi and Miklós Zrínyi, who defended the castle of Szigetvár against the Ottoman Turks, are all part of this identity.

Obviously, Christianity as Hungarian identity entailed several problems. First of all, since it was a religion with universalist pretensions, it went beyond the Hungarians. The Virgin Mary was also the matron saint of two of the neighbouring nations (not to mention others): the Poles and the Ukrainians, who felt she was their special protector. Hunyadi was claimed by the Romanians, Zrínyi by the Croatians, as much as by the Hungarians. The cult of saints was not unequivocally endorsed by the population which had gone through Reformation and Counter-Reformation. Only a minute fraction of the population could understand Latin. The overwhelming majority of the country's population had nothing to do with the holiness of the crown. In spite of all this the right-wing Hungarian national identity – to this day – continues to use many of these ingredients, including the cult of the Holy Crown, embedded into its creed.

The various weaknesses of the competing national identities left plenty of space for the formation of a national identity that catered to many and was secular, albeit with an ecclesiastic background. Cultural national consciousness may transcend the religious and the primary expression of cultural national consciousness is language. The language reform movement at the turn of the 19th century turned Hungarian into a viable language, appropriate to be selected an official language along with Latin in 1840, and the sole official language of the state from 1844 onward. (The Finno-Ugric origins of the Hungarian language were not scientifically accepted until the 1890s and there are some, even nowadays, who subscribe to the theory that Hungarian is of Sumerian origin.) The linguistic movement was fostered by the establishment of the Academy of Sciences in 1825.

Language as the primary framework of the cultural concept of the nation became part of the modern Hungarian identity and also a mode of expression of the secular religion. Hungarian national consciousness developed several other features during its evolution. For one thing, it was meant to replace the *natio hungarica* of the Middle Ages, the community of the privileged in the feudal system. In the first half of the 19th century the Hungarian nobility constituted about 5 percent of the population, a ratio comparable only to the Polish or Spanish nobility in Europe. In spite of this relatively large fraction, the nobility remained a closed society.

Modern Hungarian national consciousness meant to eliminate or transform this class. This could be achieved if the nation could be formed by identity and culture, rather than by the narrow community of privilege. Thus the creation of the nation was inevitably accompanied by the spread of political rights. Liberalism was called upon to make this possible; it was the ideal of freedom which gave strength and social energy to this new type of creation of the nation.

Modern Hungarian national consciousness became a consciousness of freedom, as formulated by the popular song of the 1848–49 revolution: “Long live Hungarian freedom, long live the homeland!”

As a result of this, the concept of “Hungarian” that centred on origins played a key role, while the term *natio hungarica* was relegated to the background. Since the liberal approach challenged its significance, *natio hungarica* was no longer the criterion for the nation, yet it did not disappear completely, it was merely “overwritten”.

CONFLICTS BETWEEN LANGUAGE AND IDENTITY IN THE PERIPHERY (The Slovaks in the Kingdom of Hungary, 1848–1918)

Prof. PhDr. Roman HOLEC, Csc.

For more than a century, the codification of the Slovak language and its acceptance was a complicated matter evoking academic, political, social and individual conflicts in various contexts. They were connected with the position of the Slovaks in the Kingdom of Hungary, which made assimilation one of its key political interests of state importance. Therefore, use of the Slovak language struck against various obstacles, was in conflict with any possibilities for social advancement and became a declaration of a particular national and, to a significant degree, also confessional identity.

The Slovak language was first codified at the end of the 18th century under the influence of the Enlightenment and its concept of the nation by a group of Catholic scholars. This was done against the will of the Lutheran elite, which insisted on using Czech as the most advantageous written language. However, in the 1840s, the Lutheran scholars also came to the conclusion that the level of national emancipation and the limitation of the Slovaks in the Slavonic context required the use of a standard written Slovak language. In contrast to the Catholic codification they based their work on the living spoken dialects of central Slovakia. Neither of these steps was unambiguously accepted by the Slovaks. Initially, they were rejected by the Czechs, but further development showed that the codification proposed by the Lutheran elite grouped around Ľudovít Štúr, best corresponded to the needs of the nation.

In spite of the efforts to codify Slovakised Czech or make a complete return to Czech, which were more in the interests of national survival than of the language, linguistic unification on the basis of Štúr's codification came in the 1860s in the framework of the national society *Matica slovenská*. This did not mean all the disputes had been settled, but the conflict between the state conception of a united Hungarian or Magyar political nation and the individual national languages became the de-

cisive factor. In contrast to the Serbs, Ruthenians and Rumanians, the Slovak position was complicated by the fact that language pressure was applied by both dominant churches – Catholic and Lutheran. This is convincingly documented by the extent of Magyarisation of family names among Slovaks of both confessions, as the research of Viktor Karády has demonstrated.

The significant intensification of Czecho-Slovak relations that started at the turn of the 19th and 20th centuries and their politicisation also led to contradictory efforts in the linguistic field. The conception of linguistic unity again began to appear on the Czech side in connection with ideas of national unity. This was confirmed by the research conducted by the Czech linguist, František Pastrnak, who also served as chairman of the *Czecho-Slavonic Union* (*Československá jednota*), an important society for helping the Slovaks. Research into the same dialects and linguistic situation led another linguist, Samuel Czambel to the conclusion that Slovak and modern Czech had some similarities but no really identical features, which makes them two separate Slavonic languages. It was a paradox that Czambel came to this conclusion in the service of the Hungarian government, on its orders and for government money. The Hungarian government wanted to use such arguments to confront the growing Czecho-Slovak cooperation and possible political conceptions, but the recognition of the independence of the Slovak language denied the government's long-term efforts to marginalise Slovak and reject the Slovaks as a nation with the attribute of their own written language.

If the assimilation pressures did bring results desired by the state, the Slovak inhabitants of the rural areas played the largest part in this. In contrast to the urban centres, neither the schools nor the churches had enough influence to threaten the regular use of the national language. On the other hand, the results of urbanisation and industrialisation significantly changed the linguistic character of the towns in favour of the Hungarian or Magyar ethnic group at the expense of the Slovaks, and even more of the Germans and Jews. The passive resistance of the Slovaks flowed mainly from the predominantly rural nature of the population with only about 13 percent of urban population. Among the group of independent small farmers, bilingualism was 10.2 percent in 1880 and this increased by mere 4.6 percent in the next 30 years. Meanwhile, the bilingual urban population increased from 27.4 percent to 49.1 percent.

However, the result of this situation was the survival of many regional dialects. In the crucial period of 1918–1919, Budapest strove to use this situation to split the Slovak national movement on the basis of regional identities and turn the individual dialect groups against each other. Especially in eastern Slovakia, where the dialects differed most

from the standard written language and the level of national consciousness was lowest, there were efforts to weaken allegiance to the national community and standard language on the basis of regional identity and dialects.

An important field of conflicts existed on the personal level. Every intellectual and potential member of the national elite either had to choose a career, social acceptance and denial of national identity, or allegiance to the nation and the risk of social ostracism and even persecution. Apart from the sharply defined camps of the assimilated Slovaks on one side and the nationally conscious Slovak elite on the other, there was a broad grey area with dual linguistic identities. People retained a Slovak character in private, but acted according to the official spirit in public. Precisely this group formed the basis for the very rapid formation of a Slovak majority after 1918, which contradicted the manipulated Hungarian statistics (the so-called statistical Magyarisation). Regardless of the phenomenon of the “grey” area, 1918 meant for many people a sharp confrontation between two identities – one had to be abandoned. Understandably, this had consequences – either career advancement or social marginalisation. The situation before 1918 was repeated, although the social pressure for Czechoslovak assimilation in spheres such as education, religion and culture was far from having the same character as the Hungarian pressures had before 1918.

THE PREHISTORY OF SLOVENE PURISM

Language and Identity at the Periphery of the Slavic World

Prof. dr. Giorgio ZIFFER

It is well known that purism has been – to quote George Thomas, one of the most prominent specialists in this field – “a salient factor in the formation and development of the Slovene Standard Language.” But if this is a major theme in every description of the history of Slovene from Trubar’s times onwards, what can we say about the preceding periods?

My considerations will mostly focus around the “Gospel of Nicodemus” and, to be more precise, around the Old Church Slavonic translation of this widespread New Testament apocryph; it originates in the 10th century and it is connected, it seems, with the Slovene linguistic area. This text includes in fact a great deal of Germanisms, above all of calques, and these features will help us shed some new light on several aspects of the history of Slovene language (especially regarding the syntax and vocabulary).

From a sociolinguistic point of view we may ask an even more important question: Is it possible to distinguish between the “artificial” calques, coined by the translator himself in order to be able to render the (Latin) text he was translating, and the more popular calques that already existed in the vernacular spoken in the translator’s milieu? And if the answer to this question is a positive one, what does the latter typology of calques reveal about the history and the nature of Slovene-German bilingualism? And what does it tell us, or at least suggest, about the problem of identity of a Slav people living in the periphery of the Slavic world and in close contact with the German-speaking world?

LUDOVÍT ŠTÚR (1815–1856) – UTEMELJITELJ NARODNE IDENTITETE

Doc. PhDr. Rudolf CHMEL, DrSc.

Samobitnost in sposobnost za življenje Slovakov je L. Štúr izbral in dokazoval, zgodovinsko utemeljil in zamejil predvsem v odnosu do Madžarov, ki so po prepričanju Štúra in njegovih somišljenikov pomenili trajno grožnjo za Slovake. Samobitnost mu je zagotavljalo preferiranje pripadnosti k veliki družini slovanskih narodov oz. rusofilstvu kot delu obrambnega refleksa. Narodne samobitnosti ni pojmoval v okviru narodne države, zato jo je lahko v zadnjih letih svojega življenja, po globokem razočaranju iz revolucije 1848/49, transformiral v univerzalno panrusko pripadnost. Slovaška narodna identiteta se je specifično, še posebej jezikovno, oblikovala v odnosu do Čehov, toda bolj odločno in širše kulturno, predvsem politično vzporedno pa proti Madžarom, ki so identiteto oblikovali glede na svoj odnos do Dunaja. Štúrovci so v času formiranja narodne identitete predstavljali Slovake kot nesrečni narod brez razvite kulturne, politične in gospodarske elite, brez uzakonjenega jezika, brez zgodovinskega in aktualnega središča, brez kompleksne socialne strukture. V dvajsetletnem aktivnem delovanju so Štúrovci prešli od kulturnih ciljev do političnih zahtev. Štúr – kodifikator knjižnega jezika se je po letih prelevil v kodifikatorja slovaške narodne identitete v političnem smislu. V tem pa je bistvo njegovega zgodovinskega pomena.

JEZIK ALI DRŽAVA?

Dileme, ki smo jo zastavili v naslovu, pri Slovencih dejansko nikoli ni bilo.

Prof. dr. Stane GRANDA

Ko so se predniki Slovencev naselili na prvotno naselitveno področje, danes ga imajo le še slabo tretjino, so se tu srečali z latiniziranimi staroselci. Njihova številčnost je morala biti bistveno večja, kot so domnevali v preteklosti. Njihov medsebojni odnos ne bo v podrobnostih nikoli pojasnjen, gotovo ni bil enoznačen, še bolj gotovo pa ni bil izključujoč, ampak je med njimi razmeroma hitro prišlo do sožitja. Na eni strani je to pomenilo, da so »dobili v last« duhovno in materialno kulturo staroselcev, na drugi pa odpoved jeziku in imenu, saj so to vtisnili predniki Slovencev. Časovnih okvirov teh procesov v podrobnostih ni mogoče določiti. Vsekakor je bila naselitev v nekdanje, čeprav obrobne rimske province za Slovence velika prednost pred drugimi Slovani. Čutiti jo je še danes v duhovni in materialni kulturi, vendar kljub temu ni bila tako močna, da bi jih pripravila do odpovedi lastnemu jeziku in imenu.

Brižinski spomeniki so ena prvih monumentalnih potrditev izjemne slovenske navezanosti na lasten jezik. Očitno jim ni bilo mogoče vsiliti nobenega drugega, ne sosednjega ne latinskega. Prevlada slovenskega jezika v verski pastoralni pri Slovencih je postala trajna. Tako tudi Primož Trubar glede izbire jezika za širjenje nove vere ni stal pred nikakršno dilemo. Zamisliti se velja tudi nad družbeno vlogo in ugledom slovenskega jezika, ki je do leta 1414 služil pri ustoličevanju, ne da bi ga zanj dejansko potrebovali, hkrati pa so tudi natis Dalmatinove Biblije plačali stanovi Kranjske, Koroške in Štajerske, kar se v Sloveniji iz averzije do »tujega« trajno zamolčuje.

Upravne in jezikovne reforme Jožefa II., še bolj pa birokratizacija družbe pod cesarjem Francem so položaj slovenskega jezika v javnosti znova ogrozili. Vsekakor se velja zamisliti nad trditvijo Antona Martina Slomška, da je bil goriški škof Waland tisti, ki je dvoru dokončno dopovedal, da se Slovenci ne bodo pustili germanizirati. Slomšek je bil prere-

sen človek, da bi v času, ko bi ga lahko vsak preveril, v njegovih trditvah izjavil kaj neresničnega.

Tudi v revolucionarnem letu 1848/49 je poudarjanje želje po uradni spremembi položaja slovenščine, ko naj bi ga uvedli v šole, urade in sodišča tisti moment, ki ga najlažje razumejo tudi najpreprostejše ljudske množice. Združena Slovenija je bila takrat, dvajset let kasneje na taborih in še mnogokrat kasneje, velika ideja slovenske politike, katere realna uresničljivost pa je bila vsaj politično nepismenim jasna. Nekaj povsem drugega pa je bilo glede jezika. Državni odnos do njega je iztisnil Slovence iz Avstrije in obeh Jugoslavij. Slovenci se mednarodni javnosti nikoli niso predstavljali s svojo zgodovino, kot so to delali nekateri drugi narodi, ampak z književnostjo v slovenskem jeziku. Slovence ni nikoli motilo, da so Slovani, niso pa bili zato pripravljeni sprejeti ne panslavizma, ne njegove pomanjšane variante ilirizma in kasneje jugoslovanstva, ker so jih dojemali kot ogrožanje javnega položaja materinščine.

BETWEEN ATHEISM AND ANTICLERICALISM
Czechs, Slovaks and Central Europe in
the Light of Catholic Activism 1890–1918

PhDr. Michal STEHLÍK, PhD.

The situation in the Austro-Hungarian Empire during the latter half of the 19th century was marked by coexistence of two entirely different worlds, especially after so-called Austro-Hungarian Compromise of 1867. Despite certain common matters of the state, such as defence, finances and foreign policy, the Austrian and the Hungarian part of the monarchy did not advance synchronously as far as social issues were concerned, and their respective internal developments were characterised by different tendencies and features. However, the development of these two worlds involved “small histories” of various ethnic groups and nations, as well as their mutual relations. Such was the case of the unique relationship between the Czechs and Slovaks. As they established the common state in 1918, their proximity is often taken for granted, and their radically different development prior to 1918 thus regarded as an unimportant moment of the “boring” 19th century. Such a view results in the idea of two worlds that differ politically, socially, culturally and economically, and are nevertheless linked by the mutual bond of “belonging” to each other; needless to say, such a bond is extremely hard to define.

Under such circumstances, the phenomenon of political Catholicism emerged in Central Europe, becoming one of trigger mechanisms of the upcoming new era. In Central Europe, political Catholicism was closely related to the 1891 encyclical “De rerum novarum...” by Pope Leo XII that voiced a response to the socialist movement and actively shifted the Church’s interests towards social work. This encyclical inspired numerous Christian/socialist movements in general (among others in Hungary and Slovak lands), and also had more specific intellectual offspring, e.g. it functioned as one of the impulses for the so-called “Catholic Modernity” group in Czech lands. A breakthrough event in the Czech–Slovak relationships in this particular field was the lecture tour of a priest, Andrej Hlinka, in Bohemia and Moravia. Hlinka attracted unusual press

coverage and Czech politicians' attention, especially after his lecture was widely attended by the Czech members of the parliament in Vienna. On the other hand, the Czech liberal press depicted Hlinka in its own way: in order to make it fit into the mind patterns of the Czech audience, the image of a heroic priest had to be reshaped, likening Hlinka to the Czech medieval religious reformer Jan Hus; alternatively, the articles were interspersed with assaults aimed at Catholic clergy and Rome. The differences between the Czech and the Slovak environments were obvious even at that stage. They became especially striking after Hlinka's release from prison in 1910, when the priest acted apologetically towards bishop Párvy: the Czechs' sympathies for Hlinka quickly disappeared. Having failed the Czech hopes, Hlinka simply did not go on to becoming a Slovak Jan Hus.

Before the World War I and at the moment of the establishing of the common state of Czechoslovakia, the Slovak and Czech clergies held very different statuses. During the twenty years after its establishment in Cisleithania, the Czech political Catholicism became a standard political force to be taken into consideration, with the Moravian region as its stronghold. On the other hand, it had to oppose liberal and socialist parties on a daily basis and, moreover, it had to face the opposition from the Church itself, namely from its nationalist faction. Regardless, the Czech clergy managed to form a dense network of organizations, ranging from economy groups to youth or women's associations. However, until the establishment of Czechoslovakia the Czech political Catholicism never formed a united movement and until the very breakdown of Austria-Hungary continued to actively defend the principles of the monarchy. Therefore, it was often closely connected to the monarchy in the Czech lands, especially in the first decade of the new republic, and had a rather negative public image.

Unlike its Czech counterpart, Slovak political Catholicism had a very different starting point. First of all, it had a strong position within Slovak nationalist movement, although it never constituted itself as a functional or organised unit. Furthermore, its representatives belonged to a group of the very few Slovak politicians who had the chance to experience political life in the Parliament – as exemplified by famous Jurig's speech in the Hungarian Parliament before the end of the WW I. The very first attempt of Slovak political Catholicism to establish itself as an organised political force in 1905 was based on strong anti-Hungarian sentiments, and could not be identified with the pre-1918 regime. The so-called "reunion" of the Slovak People's Party, which took place as early as 1918, was only a logical step that followed the previous twenty years of development and work of Slovak Catholic politicians. Slovaks also had the experience – albeit not

as strong as Czechs – with creating networks of various organisations connected to the Catholic movement, especially of economy units. Unlike Czech Catholics, the Slovak Catholics did not struggle to survive, but to gain political dominance. All those factors were even emphasised by the troubled age and the Bolshevik threat, sharply confronting Catholic fundamentals and values.

Upon joining in the common state, the Czech and Slovak political Catholicisms had common thought and value grounds, even in the field of politics. The areas in which they differed – and, indeed, the areas that were essential for the social reality – could be divided into two groups. The first group entails the conditions in respective parts of the former monarchy and subsequent political status of Christian parties in Czech lands and Slovakia. The second group entails the parties' relationship to the newly formed state. Czech People's Party soon joined the other Czech parties that promoted a "state" – on the other hand, the Slovak People's Party always stressed a "nation". This was a clear signal that the parties had failed to achieve any form of political cooperation.

An important issue in terms of those political shifts is the question of identity – Catholicism in the Czech and Slovak backgrounds. On the one hand, there was an absolute majority of Catholics among Czechs, but their Catholicism was often nearly formal. Slovakia had a strong Evangelic minority (who had eminent posts in the national movement, too), but the Catholics gradually became the most influential and focused political force. It is obvious, then, that the idea of Catholicism, modernised by the Christian social policy and political Catholicism in general, were of a completely different character in these two parts of the monarchy – which revealed the nature of its society, but also generated numerous problems in the years to come.

NACIONALNA PRIPADNOST ŽENSK IN NJIHOVO DELOVANJE NA NACIONALNEM OBROBJU

Prof. dr. Marta VERGINELLA

Narodovo obrobje, ki je bilo v svojem meščanskem segmentu tako na Tržaškem kot na Goriškem v drugi polovici 19. stoletja vse bolj dovzetno za modernizacijo, je žensko javno delovanje razumelo kot nepogrešljiv prispevek k okrepitvi slovenskega narodnega tabora. Finančna podpora tržaške Edinosti pri izdajanju prvega slovenskega ženskega časopisa »Slovenke« priča o vse večji naklonjenosti, ki jo je bila deležna mreža tržaških izobraženek in javno angažiranih žensk, ki so bile med drugim zaslužne tudi za ustanovitev prve slovenske inštitucije ženske samopomoči, Zavo-da sv. Nikolaja.

Proces nation building je blagodejno vplival na ženske srednjega sloja in na tiste, ki so po izobrazbi in poklicu pripadale njegovemu malomeščanskemu obrobju, manj pa je bil širokogruden do žensk, ki so pripadale obubožanemu kmetstvu in so z mestom trgovale, ali pa na tiste, ki so se v mesto priselile in se v njem zaposlile kot služkinje, kuharice, tovarniške delavke ipd. Nacionalna elita, ki je delovala v večnarodno-stnem okolju, jim je bila pripravljena nakloniti več pozornost šele takrat, ko je uvidela, da jih mora zadržati v mejah nacionalnega telesa. Takrat je tudi začela kazati vse večjo dovzetnost za usodo peric, krušaric, hišnih pomočnic, ki so lahko kvarile dobro ime naroda. Nekdanja obsedenost tradicionalnega sveta s tistim, kar bi lahko ogrozilo telo ženske, je v druž-bi, ki se je profilirala vse bolj nacionalno, postala obsedenost s tistim, kar je lahko ogrozilo narodno celovitost. Če so bili v družbi starega reda moški odgovorni za sloves družine in skupine, ki so ji pripadali, ženske pa prvi porok zanj, je ženska odgovornost za ohranjanje čistosti krvi v drugi polovici 19. stoletja dobila nov predznak. V nacionalno zamišljeni družbi s spolno vzdržnostjo ženska ni ohranjala le čistosti svojega telesa in čistosti družine, temveč tudi čistost in čistitost nacionalne skupnosti, ki ji je pripadala. Kljub velikim naporom slovenski nacionalni eliti tako v

Trstu kot Gorici ni uspelo preprečiti ženskega prestopanja družbenih in nacionalnih meja.

Razpad habsburške monarhije, priključitev Primorske h kraljevini Italiji, predvsem pa vzpon fašizma so onemogočili poklicno delovanje številnim javno angažiranim ženskam in jih prisilili k izselitvi iz narodovega obrobja (Gorice, Trsta) v njegovo središče (Ljubljano). Referat bo analiziral spremembe med izvornim in novim okoljem, oblike prilagajanja, predvsem pa spreminjanje dinamik v ženskem javnem delovanju ter razlike, ki so vidne pri družbenem določanju nacionalne pripadnosti ter samorazumevanju lastne identitete.

THE NATION BUILT BY LANGUAGE (Languages, Identities, Belongings between Centres and Margins)

Kornelijus PLATELIS

Lithuanian language belongs to the Baltic branch of the Indo-European family of languages. Closest to it are the languages of that same branch – Latvian, the now-dead Prussian (only preserved in the form of a reconstructed dictionary) and other languages of the group that did not survive.

Contemporary Lithuanian nation was built by the language. I feel myself to be a Lithuanian first of all because I speak, think and write in Lithuanian. This feeling is very strong and obvious but the identification of this kind was nurtured by a much more recent history.

The first Lithuanian book, Martynas Mažvydas' *Catechism*, was published in Protestant East Prussia in 1547 – at about the same time as many other European nations published their first books in their vernacular languages during the Reformation movement – but later historical circumstances were not particularly favourable regarding the Lithuanian language.

In 1569 Lithuania formed a union with Poland and the Polish–Lithuanian Commonwealth or *Res Publica* (*Rzeczpospolita* in Polish) was created. After the 1772 partition of the *Rzeczpospolita* between the Austro-Hungarian Empire, Germany and Russia, Lithuania was given to Russia.

Until the latter half of the 19th century, the religious identity among common people was much more important than the linguistic one.

Mainly, the Lithuanian language was used in villages, because even at the beginning of the 20th century the Lithuanians only constituted 5 percent of the urban population. This may explain Lithuanian's archaic qualities and narrow usage framed by the countryside life and farming work.

Lithuanian folklore is quite rich. Today, our archives hold about half a million written folk songs, the *dainos*, and many sagas, *sakmės*. Lithuanian literature began to spread more widely only at the end of the 18th

century, when East Prussian pastor Kristijonas Donelaitis wrote his aesthetically mature masterpiece in hexameters, *Metai* (*The Seasons*). But the very language we speak in Lithuania today was standardised only at the beginning of the 20th century.

A great push forward for the Lithuanian language and for national resistance was the result of the actions of the Russian Czar, who had banned Lithuanian print in the Latin alphabet for forty years after the 1863 uprising. Lithuanian books were published in East Prussia and carried, like contraband, into Lithuania by the dedicated “book carriers.” A large part of the Lithuanian peasantry felt it to be their obligation to buy and read those books. This prohibition, although having stopped the spread of Lithuanian literature for a time, raised a great wave of linguistic resistance that by 1918 carried this country of peasants into the independent Republic of Lithuania.

The first Republic of Lithuania appeared on the map due to many favourable circumstances: long term: Polish – Russian confrontation and German neighbourhood in East Prussia; and occasional: retreat of German troops after World War I and the revolution in Russia.

The period of the independent state between the World Wars was especially fruitful for the development of Lithuanian language and literature. The Soviet occupation in 1940, followed by German, and again Soviet, stopped the life of this culture.

The first years of the second Soviet occupation were marked by severe censorship and repressions. More than 300,000 people were deported to Siberia, Lithuanian guerrilla was fighting in forests until 1951 and some of them survived until 1954.

Lithuanians reached the end of the 20th century still cherishing the romantic ideals of the “Spring of Nations”. And that was quite natural: for us, the WW II, the event that ultimately discredited these ideals, ended, *de jure*, on March 11, 1990. It was not without reason that Lithuania’s statute on language, defining its use, according to the Constitution, as the single national language, was one of the first statutes passed by the Restoration Parliament.

However, alongside all of the prerequisites for the economic integration of Europe, the questions about cultural integration still remain unanswered. The first of them would be: Is cultural integration, greater than that already realised, truly necessary? If yes, then to what degree? How will that degree be evaluated? Where does the integration end and the relinquishing of native language and culture begin?

Ignoring the conspicuous North-South, East-West cultural differences, it seems to me that a European mentality already exists. Or maybe it is a part of “Western” mentality inherent to more people, including

both Americas and Australia. It can be described as a creative, reflective, free, tolerant, critical, somewhat ironic relationship to the self and to the world.

Looking at this from an economic perspective, multi-verbosity may in fact cost the European Union a substantial amount, but in this respect, I believe, the funds are not squandered. Every language must express itself in all aspects of life. If its usage is circumscribed in only one sphere (for example, international politics or business) that language receives a powerful blow. Now the responsibility of such protection in Europe has come to the European Union together with delegated authority.

LATINSKA HUMANISTIČNA KNJIŽEVNOST KOT LITERARNOZGODOVINSKI PROBLEM

K problematiki literarnozgodovinskega vrednotenja latinske poezije

Doc. PhDr. Zuzana KÁKOŠOVÁ, PhD

Zgodovinarji slovaške književnosti so se že od začetka trudili vključiti v literarnozgodovinske koncepcije tudi najstarejša obdobja razvoja književnosti. Glede na nezadostno podlago gradiva iz teh obdobj in jezikovno raznolikost besedil (latinščina, nemščina, češčina, različne oblike predknjižne slovaščine in narečja) so imeli in imajo vse do danes zelo težko vlogo. Arhivi na celotnem slovaškem ozemlju, predvsem pa v tujini (Madžarska, Avstrija, Poljska, Češka itd.), še vedno skrivajo veliko količino neobdelanega besedilnega gradiva iz različnih obdobj srednjega veka, renesanse in baroka, vključno s humanizmom 16. in 17. stoletja. Prvo celostno delo o zgodovini starejše slovaške književnosti dobimo že leta 1958. Gre za prvi zvezek t. i. Akademske zgodovine slovaške književnosti (Mišianik, J., Minárik, J., Michalcová, M. Melicherčík, J.: *Dejiny staršej slovenskej literatúry*. Bratislava, Veda 1958). Zvezek, ki je danes že zastarel, so uporabljali vse do 80. let 20. stoletja. V tem obdobju je bilo namreč v ospredju delo Jozefa Minárika, ki je oblikoval novo obliko koncepcije zgodovine starejše slovaške književnosti: *Stredoveká literatúra. Svetová, česká, slovenská* (Bratislava, SPN 1977), *Renesančná a humanistická literatúra. Svetová, česká, slovenská* (Bratislava, SPN 1985), *Baroková literatúra. Svetová, česká, slovenská* (Bratislava, SPN 1984). Predhodnik in sodobnik Jozefa Minárika je bil Ján Mišianik, ki je svoje koncepcije zgodovine starejše slovaške književnosti predstavil v številnih literarnozgodovinskih delih: *Pohľady do staršej slovenskej literatúry* (Bratislava, Veda 1974). Avtor trenutno zadnje velike zgodovinske koncepcije slovaške književnosti je Stanislav Šmatlák: *Dejiny slovenskej literatúry* I. – II., del katere je tudi zgodovina starejše književnosti; v okviru te dobi svoje nenadomestljivo mesto tudi latinska humanistična književnost 16. in 17. stoletja.

Osnovni pogoj za dela, ki so po izvoru sintetične narave, je število dostopnega besedilnega gradiva, ki je pri raziskovanju latinske književnosti eden izmed najpomembnejših elementov, in to ne samo humani-

stične, pač pa tudi srednjeveške in baročne književnosti. Če si podrobneje ogledamo humanistično književnost, ugotovimo, da je dostopnega izvirnega gradiva malo. Aktivna uredniška in prevajalska dejavnost iz druge polovice 20. stoletja je poniknila v 90. letih. Trenutno smo priče ponovno razvijajočemu se projektu izdajanja in predvajanja medievalističnih in novolatinskih del slovaškega izvora.

Pri raziskovanju latinskih humanističnih besedil prevladuje pred literarnozgodovinskim vidikom filološki vidik, čeprav poskušamo v sedanjosti prestopiti meje ravno filološkega in ga približati k latinskemu literarnemu besedilu. Razlog za tovrstno stanje, ki ni v prid literarnim vrednotam latinskih humanističnih besedil, tiči ravno v nezadostno razviti in bogati bazi dostopnih, to pomeni kritično izdanih ter na visoki strokovni in umetniški ravni ustrezno prevedenih besedil. Trenutno se na Slovaškem z novolatinsko tvorbo 16. in 17. stoletja ukvarja večje število klasičnih filologov in literarnih znanstvenikov. Za začetnika slovaške novolatinstike velja profesor Miloslav Okál, ki je skupaj že s prej omenjenima literarnima znanstvenikoma Jozefom Minárikom in Jánom Mišianikom pripravil, prevedel ter izdal dela številnih humanistov (Matrin Rakovský, Juraj Koppay, Juraj Purkircher, Pavol Rubigall idr.).

Posebno mesto ima v okviru starejše slovaške književnosti literarna humanistična dediščina. Predstavlja nezanemarljivi del literarne dediščine 16. in 17. stoletja ne samo v kvantitativnem smislu, temveč prinaša – predvsem poezija – s svojim posvetnim značajem novo, časovno progresivno idejno kakovost. Prozna dela, predstavljena predvsem v obliki pridigarske književnosti, učenih polemik in traktatov, niso imela umetniškega značaja. Tako proze kot dramatike ni zaznamovalo nobeno izrazi-tejše delo, ki bi poseglo v literarni razvoj. Književnost v narodnem jeziku, predvsem pa njen posvetno usmerjen del, še v prvi polovici 16. stoletja v našem literarnem prostoru ni predstavljala pomembnejše konkurence, ki bi lahko ogrozila položaj latinske poezije. V drugi polovici 16. stoletja so namreč nastala najpomembnejša dela latinske poezije, dela Pavla Rubigalla, Martina Rakovskega, Juraja Koppaya, Juraja Purkircherja, pa tudi Jána Sambuca idr. Njihov opus je zaznamovan z bogato idejnostjo, s širokim tematskim in žanrskim spektrom, z jezikovno in stilistično popolnostjo ter kakovostno ravni verzov.

V 16. stoletju lahko predvsem po zaslugi humanistov in njihove literarne ter nasploh kulturne dejavnosti govorimo o določeni podobi literarnega življenja. Med humanističnimi avtorji se je oblikovala vrsta prijateljstva na osnovi različnih literarnih stikov. Neposredne stike so humanisti navezovali v pesniških krožkih (npr. v Trenčinu in Bratislavi), izdajali so skupne pesniške zbornike, v svojih delih so pisali o ustvarjanju drugih (priporočali so pesmi, v uvodnih so pisali ocene, priporočila in

hvale) in izražali željo po tem, da bi imeli v svoji knjižnici dela drugih avtorjev.

Številni latinski avtorji, ki so bili s Slovaške, so poslali del druge kulture in književnosti, predvsem češke (Ján Filický, Peter Fradelius, Daniel Basilius idr.). Pomembno vlogo je v tem procesu odigrala praška Akademija (danes Karlova univerza), pa tudi najpomembnejši pesniški krožek na Češkem, ki ga je vodil Jan starejši iz Hodějova. Člani tega krožka so bili tudi bratje Martin, Matej in Mikuláš Rakovski. V humanizmu je šlo gibanje tudi v drugo smer. Številni tuji avtorji so našli svojo realno in literarno domovino na ozemlju današnje Slovaške: Jakub Jakobeus, Juraj (Jiří) Tranovský in Adam Trajan Benešovský.

Čeprav je latinska humanistična književnost v svojem bistvu nadnacionalni tip književnosti, se že v 16. stoletju znotraj te začel oblikovati tudi narodni značaj. V delu Jána Sambuca (1531–1584) lahko najdemo občutek pripadnosti tako k regiji (Panonija in njegov domači kraj Trnava) kot tudi k družbi izobražencev brez narodnostnih razlik. Petdeset let kasneje najdemo pri Jánú Filickem oznako, s katero sporoča zavest o slovaški pripadnosti (pesem *Posmehlživcu. Ad Sphetium*). Paradoksno je ta proces doživel višek pri Jakubu Jakobeu (1591–1645), češkem emigrantu, ki je po letu 1627 živel in ustvarjal na Slovaškem (Prešov), in sicer v delu *Solze, vzdihi in prošnje slovaškega naroda* (*Gentis Slavonicae lacrumae, suspiria et vota*, 1642).

UVELJAVLJANJE NARODNIH JEZIKOV NA ČEŠKEM IN SLOVAŠKEM DO NARODNEGA PREPORODA

Prof. dr. Andrej ROZMAN

V prispevku bomo predstavili razvoj in uveljavljanje češkega jezika od preloma 13. in 14. stoletja, ko se je češčina ob latinščini začela uveljavljati v književnosti, znanosti in javnem življenju ter postala glasnica čeških političnih prizadevanj in reformacijskih gibanj (husiti, češki bratje) do izgube njenega položaja v pobelogorskem obdobju (protireformacija, germanizacija). Ozemlje današnje Slovaške je zaradi nemirnih političnih razlogov (tatarski vpadi, boj ogrskih kraljev z oligarhi, nasledstveni boji idr.) gospodarsko in kulturno zaostajalo za sosednjo Kraljevino Češko. Prvo pobudo za uporabo domačega jezika je dala zahteva slovaških meščanov v Žilini, ki jim je kralj Ludvik I. Veliki leta 1381 podelil Privilegium pro Slavis. Zaradi tesnih trgovinskih in kulturnih odnosov s Čehi so v Žilini ob latinščini in nemščini kot uradni jezik uvedli češčino, ki so jo močno slovakizirali. V 16. in 17. stoletju so na Slovaškem odigrali pomembno kulturno vlogo češki izobraženci. Bližina češčine je vse do osemdesetih let 18. stoletja zavirala razmišljanja slovaških izobražencev o kodifikaciji domačega jezika, bila pa je tudi podlaga za idejo o češkoslovaški jezikovni in kulturni enotnosti.

**»MIR IN VOJNA« NA BALKANU Z OČMI RUSA IN SLOVENCA
(A. V. Amfiteatrov »V mojih klatenjah. Balkanski utisi«,
Sankt-Peterburg, 1903, in Janko Lavrin »V državi večne vojne.
Albanske skice«, Petrograd, 1916)**

Dr. Tatjana ČEPELEVSKA

Referat na gradivu dveh knjig o Balkanu – prve ruskega pisatelja, publicista, literarnega kritika A. V. Amfiteatrova in slovenskega pisatelja, literarnega zgodovinarja, novinarja ter prevajalca Janka Lavrina – obravnava osvetlitev problema nihajoče istovetnosti: nacionalne in jezikoslovne. Novinarja po poklicu in pisca po poslanstvu sta avtorja knjig opisovala svoje vtise o mirnem in bojevitem Balkanu s konca 19. in začetka 20. stoletja. Njuni vtisi ne slonijo samo na bogati literaturi in publicistiki, posvečeni temu področju, ampak predvsem na osebnih vtisih in predstavah. Gre za pogled, ki je iz središča usmerjen na obrobje. Za enega pisatelja je središče Rusija, drugi pa si je izbral za izhodišče Evropo, v njeni nekoliko megleni, nejasni podobi. Tako sta avtorja knjig hkrati tudi reševala vprašanja svoje pripadnosti k središču ali obrobju kulturnega prostora oziroma sta se zamišljala nad problemom kulturno-prostorske istovetnosti. Analiza danih dveh besedil nam omogoča primerjavo položaja na Balkanu in v Rusiji.

V ISKANJU IDENTITETE**Postmodernizem v slovanskih literaturah v dobi globalizacije**

Dr. Nadežda STARIKOVA

Danes se zdi svet na področju kulture mnogo bolj raznolik, kot je bil še v bližnji preteklosti. Narodi in narodnosti se posvečajo iskanju svoje kulturne pripadnosti in ta iskanja so predmet refleksije. Osrednji problem sodobnega sveta je kako obnoviti identiteto, saj je prav nacionalna identiteta sposobna zaustaviti samopotrjevanje civilizacij na osnovi moči. V zvezi s tem je, kot aktualno kaže vprašanje o vlogi in mestu postmodernizma (na prvi pogled nespornega rezultata globalizacije), oblikovanje novih identitet slovanskih literatur. Večini obravnavanih literatur je postmodernizem pomagal pri osvobajanju nacionalne umetniške zavesti od raznih kompleksov in stereotipov, pripomogel je preseči estetsko konzervativnost ter na novo definirati odnos literature do nacionalnih umetniških avtoritet in kanonov. Obenem je pomagal tudi utrditi nacionalne literature, saj so v različnih slovanskih književnostih osmišljanja in adaptacije postmodernističnih realnosti odražale prav nacionalno kulturno specifiko.

